

větší, že se snaží oslovit čtenářstvo přesahující relativně úzkou obec historiků a mají všechny předpoklady pro to, aby se jim to zdařilo. Přesto mám vůči recenzované knize jednu výhradu. První svazek akt české Učené společnosti trpí „dětskou nemocí“, kterou by bylo záhodno odstranit: po jednotlivých studiích, jejichž délka, styl i způsob argumentace jsou uměřené (předpokládanému) publiku, následují anglickojazyčná „shrnutí“, jejichž logika se vzpírá chápání – uspořádání podle délky sice odpovídá Koránu, nemyslím však, že jakýmkoli editorským intencím. A tak zatímco Vorlovo „*résumé*“ je dlouhé bezmála jako polovina jeho textu, v případě Pánka jde už „jen“ o 36 procent a u Peška o pětinu rozsahu, aniž by bylo jasné, proč. Rovněž zařazení tak dlouhých cizojazyčných verzí příspěvků – spíše než jejich „shrnutí“ – mezi jednotlivé kapitoly mi z žádného ohledu nepřipadá smysluplné.

Zdeněk R. Nešpor

Marek Jakoubek – Luděk Jírka – Nela Králová – Michal Pavlásek – Jiří Tůma: *Krajané: hledání nových perspektiv*

Pavel Mervart, Červený Kostelec 2015, 186 s.

Kolektivní monografie z pera pěti autorů se věnuje několika česky mluvícím komunitám v evropském zahraničí a v USA, konkrétně v Bulharsku, ve Vojvodině, v Texasu, na Ukrajině a v Chorvatsku. Podobně jako geografický záběr osciluje rovněž časové vymezení jednotlivých kapitol, které se pohybuje od 19. století

po nejaktuálnější současnost. Co dává knize sevřený charakter, je skutečnost, že všichni autoři polemizují s tradičními pohledy na migrační procesy, jež představují dědictví (a to nejen politicky podmíněně) izolace československé a české vědy a že na svá badatelská témata aplikují modernější metodologické koncepty. V několika případech dokonce dospívají k vymezení se vůči termínu „krajan“ a jeho obecně zažitým konotacím. Anotace knihy uvádí, že autoři kriticky sledují politiku identit a metodologický nacionalismus a naopak upozorňují na dosud přehlížené transnacionální vztahy, narativní konstrukci identit, *cross-border* vazby a na *multi-sided ethnography*. Hned na úvod recenze mohu předeslat, že se jim tohoto záměru podařilo dosáhnout.

Po úvodu, který přibližuje starší pohledy na krajanovou tematiku, následují kapitoly věnované dílčím vystěhovaleckým enklávám. Marek Jakoubek rozvíjí svoje bádání o bulharské obci Vojvodovo. Primárně vyvrací tezi, že během první poloviny 20. století představovalo „českou krajanovou obec“ a že tamní obyvatelé byli „Češi, resp. čeští krajané“ (s. 25). Dokládá, že přihlášení tamní komunity ke krajanství vyplynulo až z meziválečné nacionalizace, jejímž významným nositelem se stal Československý ústav zahraniční. Jakoubek na četných příkladech dokumentuje, že dominantním organizačním principem vojvodovské komunity bylo náboženství (Jakoubek se explicitně hlásí k „sektářské teorii“ o původu vojvodovské komunity, kterou představil Zdeněk R. Nešpor a již zpochybnil Michal Pavlásek; diskuze o obou hypotézách probíhala v letech 2010–11 na stránkách časopisů *Lidé města* a *Český lid*). To determinovalo další

sociální sféry a v mnoha ohledech stálo podle meziválečných pozorovatelů v cestě konstruktivistickému úsilí „národních pracovníků“. Jejich snaha nicméně nakonec zvítězila a vojvodovští „Banátčané“ se začali sami označovat za Čechy. Tento proces, jehož jádro leží v dominanci náboženství v původním životě vojvodovských Čechů, ovšem zůstával pro marxisticky orientované badatele z ideologických důvodů skrytý.

Michal Pavlásek, další badatel zaměřený na oblast jihovýchodní Evropy, analyzuje zásadní význam (meta)narativu o příchodu z moravské vlasti do Velikého Središte v dnešním Srbsku. Podobně jako v případě Vojvodova se zdejší useláci identifikovali primárně z náboženského hlediska, Pavlásek se však zaměřuje na odlišný problém. Představuje narativní konstrukci identity současných aktérů a konfrontuje osobní vyprávění s archivními prameny, kterým mnohdy přesně odpovídají. Pavlásek upozorňuje na opomíjený význam velkého vyprávění v běžném životě, ve kterém si navzdory kritice zaznívající v akademickém prostředí zachovává (a jistě bude nadále zachovávat) významnou roli.

Text z pera Nely Králové je věnován rozboru současných podob transnacionální sítě krajanů z texaského okresu Fayette, jejichž předkové přišli do Ameriky ze severovýchodní Moravy. Tuto síť výrazně poznamenaly politické změny (možnosti vzájemných kontaktů po roce 1989), rozvoj informačních technologií atd., díky čemuž dochází k revitalizaci starých vazeb a zvětšování základny sociálního kapitálu. Podle autorky se přitom výrazně projevuje „síla slabých vazeb“ spočívajících v rychlém přenosu informací.

Transnacionálním vazbám a kritice zažitých konceptů krajanství se věnoval rovněž Luděk Jirka v kapitole o (re)emigračních tendencích mezi potomky krajanů na západní Ukrajině. Ukazuje se například, že na zájmu ukrajinských krajanů o (re)emigraci se výrazně podílí materiální důvody, nikoliv ve skutečnosti velmi rozmělněné nacionální vazby. Sledování ryze etnické perspektivy zkrátka nedostačuje k vysvětlení tohoto fenoménu. Význam transnacionálních vazeb se jasně projevuje zvláště v případě ukrajinských krajanů, kteří navštívili přímo Českou republiku. Podle Jirky si mladí respondenti nevytvářejí emocionální pouto k vlasti svých předků pouhou příslušností k tradičně chápané krajan-ské komunitě, ale teprve prostřednictvím osobní zkušenosti.

V posledním oddílu knihy zkoumá Jiří Tůma s využitím konceptu politické identity etnické povědomí a aktuální situaci českojazyčné komunity v chorvatském Daruvaru, a to jak z hlediska jejího oficiálního postavení, tak z hlediska vnitřních vztahů a organizace. Pro místní Čechy měla značný význam aktivní účast na obraně města během války v Jugoslávii, která utvrdila jejich etnickou identitu a zpětně je povzbudila k domáhání se menšinových práv ve jménu hesla „Bojovali jsme, a proto máme právo a chceme!“ (s. 135). V současném Chorvatsku se česká menšina těší jistým výhodám, byť např. dvojjazyčné nápisy v Daruvaru zůstávají po správním rozdělení města předmětem sporů. Tůma zároveň relativizuje krajan-ské politické privilegium v podobě zvláštního postu poslance v chorvatském parlamentu a menšinové radě. Nutnost volit na základě etnické příslušnosti totiž

nekoresponduje s možností standardního politického výběru.

Recenzovanou publikaci lze chápat jako programové vymezení se vůči tradicionalistickým a schematickým pohledům na krajanské komunity. Její autoři polemizují se zužujícím a namnoze zavádějícím nacionalistickým výkladem, který v českém odborném bádání dominoval od počátku 20. století a s jehož dozvuky se setkáváme stále. K přínosům knihy patří rovněž srovnávací záběr. Fakt, že jednotlivé metodologické koncepty jsou plně využitelné pouze pro určitá témata, je pochopitelný již s ohledem na různorodou pramennou základnu, která především pro starší historická období představuje omezení. Individuálnímu zaměření ostatně odpovídá i rozdílná míra problematizace termínu „krajan“. Autorský kolektiv každopádně dokazuje, že opuštění představy krajanů coby přesazených větví primordialistického českého národa je badatelskou nutností. Se samotným termínem „krajan“ se budeme jistě setkávat v akademické literatuře i nadále (už proto, že se objevuje v samotných zahraničních komunitách), jak ale v úvodu poukazuje Luděk Jirka, je nutné učinit z něj „kategorii analýzy“ (s. 12). Publikace *Krajané: hledání nových perspektiv* nabízí zajímavé faktografické informace, ale snad ještě přínosnější je jako zdroj inspirace pro badatele zaměřené na rozličné aspekty migrační tematiky – ať už etnology, etnografy, sociology, kulturní antropology, či historiky.

Marek Vlha

Pavel Pospěch: *Od veřejného prostoru k nákupním centrům: svět cizinců a jeho regulace*

Sociologické nakladatelství (SLON), Praha 2015, 194 s.

Studie Pavla Pospěcha je jednou z mála publikací, které se věnují problematice městského veřejného prostoru a jeho regulace v českém, ale i obecněji středoevropském prostoru. V tomto smyslu se jedná o ojedinělý publikační počín. I když problematika měst je v současné české sociologii i sociální geografii poměrně frekventovaným tématem, otázky vývoje veřejného prostoru zde stojí pohříchu spíše na okraji zájmu. Vlastním cílem Pospěchovy studie ovšem není analýza regionálních specifik veřejného prostoru a jeho dynamiky a nejedná se ani o komplexní analýzu fungování nákupních center v Česku nebo ve světě. Mnohem spíše autor usiluje o to, popsat a inovativně uchopit ideu regulace prostoru, respektive jeho interakčního řádu, a tuto ideu představit ve dvou typech prostředí, které jsou na jednu stranu podobné, ale na druhou radikálně odlišné, totiž v tradičním veřejném prostoru měst a v nákupních centrech. Právě odlišnost těchto dvou prostorů využívá autor k tomu, aby popsal dva odlišné módy regulace prostoru, totiž intersubjektivně vyjednávaný a zároveň vnitřně internalizovaný regulativ, díky němuž lidé bezděčně vědí, jaké formy chování a interakcí jsou ve veřejném prostoru přiměřené, a regulativ vnější, vynucovaný sociální kontrolou a nejrůznějšími formami dohledu. Text, zřetelně ukotvený v interakcionistické tradici sociologie, je napsán svižným